

Danuta Stysło

Z DZIEJÓW TOWARZYSTWA GIMNASTYCZNEGO „SOKÓŁ” W ŻYWCU W LATACH 1893 – 1914

Słowa kluczowe: sport, gimnastyka, Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół”

ABSTRACT

From the History of Gymnastic Society „Sokół” in Żywiec from 1893 – 1914

Key words: sport, gymnastics, Gymnastic Society „Sokół”

The topic of this study has been chosen according to the interests of sport organisations which were working actively during the era of Galicia's autonomy. The aim of the work is to present and explain the importance and significance of an extraschool and outdoor gymnastic organisation called „Sokół”. The above mentioned organisation has been identified with independence fights as well as the sport social movement. The study treats of the organisational matters of the „sport nest” as well as the acting and training movement. Moreover, it also talks about the influence which „Sokół” exerted on lives of Żywiec community.

Autonomia Galicji zaowocowała licznymi społecznymi inicjatywami Polaków, zarówno w zakresie poszerzenia swobód politycznych, jak i w dziedzinie wychowania fizycznego oraz sportu. Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół” należało wówczas do najliczniejszych i najprężniej działających stowarzyszeń. Ruch sokoli, organizowany początkowo w dużych ośrodkach miejskich, szybko dotarł do małych, galicyjskich miast, w tym również do Żywca.

Zamiar zawiązania oddziału towarzystwa powzięli żywcianie już w 1891 r.¹ W związku z tym kilkusobowa delegacja udała się do Macierzy we Lwowie po niezbędne wskazówki i informacje. Jednak na urzeczywistnienie tej inicjatywy należało jeszcze poczekać dwa lata.

¹ „Przewodnik Gimnastyczny «Sokół»” (dalej PGS), Kraków, IV 1891, s. 31.

Miejskie gniazdo Towarzystwa Gimnastycznego w Żywcu rozpoczęło swą działalność 15 lipca 1893 r. W tym dniu na walnym zgromadzeniu wybrano pierwszego prezesa Władysława Namysłowskiego oraz jego zastępcę Jana Łazarskiego. Uchwalono również przystąpić do Związku Polskich Gimnastycznych Towarzystw Sokolich w Cesarstwie Austriackim. Ponadto ustalono wysokość wkładki miesięcznej (50 ct.) i wpisowego (1 zł)². Pierwszy Wydział ukonstytuował się 20 lipca 1893 r.³ Władze gniazda liczyły 12 osób. Skład zarządu przedstawiał się następująco: W. Namysłowski (prezes), J. Łazarski (wiceprezes), Władysław Niemczynowski (sekretarz), Władysław Warzeszkiewicz (zastępca sekretarza), Aleksander Waniek (skarbnik), Józef Staszkiewicz (gospodarz), Michał Skorus, Władysław Nowotarski, Jakub Studencki, Joachim Dank, Ludwik Rekiert, Franciszek Rączka (członkowie zarządu).

W chwili zawiązywania się towarzystwa na listę wpisało się 92 członków, jednak liczba ta zmalała już w pierwszym miesiącu do 60 podczas zbierania wpisowego i wkładek.

W początkowej fazie istnienia działalność gniazda „Sokoła” skierowana była na rozwój organizacyjny, związany z tworzeniem podstawowych struktur sokolich. Główne starania o pozyskanie odpowiedniej sali do ćwiczeń od razu się powiodły, gdyż miejscowa Rada Szkolna udzieliła pozwolenia na wynajem sali gimnastycznej w szkole ludowej. Samo wyposażenie tej sali okazało się ubogie, toteż Wydział zaczął starać się o najpotrzebniejsze przyrządy. Sprzęt nabywano różnymi sposobami. Jedne przyrządy kupowano na raty, inne za gotówkę, część otrzymano jako darowiznę, a resztę zamówiono w tutejszej szkole przemysłowej. W grudniu 1893 r. gniazdo posiadało: 1 konia, 1 kozła, poręcz, 1 kompletną skocznię z dwiema odskoczniami, 2 materace kokosowe, 30 sztuk lasek żelaznych, 28 par czązek, 1 parę kulek stalowych, 4 lampy gazowe do oświetlania sali⁴.

Od momentu założenia gniazda sokoli z Żywca dążyli do zdobycia gruntu pod budowę własnej sali do ćwiczeń. Na ten cel gromadzili specjalne fundusze. Kapitał wyjściowy stanowiły pieniądze zebrane przez Franciszka Ruseka podczas pierwszego walnego zgromadzenia i wynosił zaledwie 4 złote. Kolejne pieniądze przeznaczone na fundusz budowy sokolni pochodziły z odpłatności za wstęp na wieczorek Mickiewiczowski, zorganizowany 3 grudnia 1893 r. Czysty dochód pomnożony został zebraną na wieczornicy kwotą 7 zł.

² PGS, VIII 1893, s. 105.

³ PGS, IX 1893, s. 122.

⁴ Ibidem, s. 123.

Członkowie TG „Sokół” w Żywcu różnymi sposobami starali się powiększyć fundusz budowy własnego gmachu. W 1895 r. Wydział otrzymał od c.k. Starostwa w Żywcu specjalne zezwolenie, poumieszczał w lokalach publicznych puszkę składową. Innym razem druhowie Joachim Dank, Władysław Niemczynowski i Antoni Studencki podczas jazdy koleją na zlot do Lwowa zbierali 30 zł. W 1895 r. fundusz budowy sokołni wynosił 327,27 zł, natomiast w sprawozdaniu za rok 1902/1903 kwota sięgała już 14 694 zł. 2 marca 1895 r. walne zgromadzenie „Sokoła” uchwaliło wnieść prośbę do Rady Gminnej Żywca o wybudowanie sali. Petycja ta stała się przedmiotem obrad rajców przez kilka lat. W końcu starania sokołich o własny budynek zostały zrealizowane w 1904 r. Od tej pory sokoli posiadali swoją salę do ćwiczeń i boisko.

Kolejną inwestycją miała być sokoła kręgielnia. Jej budowę zaplanowano na 1909 r. Nie zrealizowano jednak tego zamiaru, ponieważ w 1908 r. Wydział podjął decyzję o zmodernizowaniu oświetlenia. Brak odpowiedniego światła w budynku „Sokoła” dawał się bowiem dotkliwie odczuwać. Zamontowano nowoczesne oświetlenie acetylenowe, które kosztowało gniazdo 1800 koron. Następny 1909 r. też obfitował w wielkie wydatki. Walne zgromadzenie uchwaliło zaciągnięcie pożyczki w wysokości 4000 koron na naprawę sali i przebudowę sceny.

Sztandar był niewątpliwie ważnym elementem kultury duchowej społeczeństwa. Dla członków „Sokoła” był nie tylko symbolem niezależności, wolności, swoistej suwerenności, ale dawał również poczucie odpowiedzialności za podejmowane czyny. W 1895 r. żona jednego z członków żywieckiego „Sokoła” Flora Rudnicka przesłała na ręce Władysława Niemczynowskiego kwotę 1 zł 50 ct., inicjując w ten sposób zbieranie składek na sztandar. Kilka tygodni później 8 kwietnia 1895 r. podczas uroczystości Kościuszkowskiej członkowie żywieckiego gniazda w osobach W. Niemczynowskiego, J. Danka i Polki zebrali na proporzec 45 zł 24 ct.⁵ Z roku na rok fundusz się powiększał. W 1904 r. żywczyanie mieli już własny gmach sokoli oraz sztandar.

Posiadanie proporca wiązało się jednak z kolejnymi zadaniami, mianowicie ze znajomością odpowiedniej ceremonii opartej na konkretnych przepisach. W związku z tym do Krakowa udał się Józef Dychtoń na specjalny kurs okręgowy, organizowany w dniach od 27 – 30 grudnia 1895 r. W programie szkolenia znalazła się musztra okręgu, drużyny i hufca, oddanie czci, defilada, wprowadzenie i odprowadzenie sztandaru według obowiązujących zasad. Główną uwagę zwracano na jednolitość w rozkazodawstwie, karność i prawidłowe zachowanie się dowódców. Zasady te potem wcielono w życie w żywieckim gnieździe.

⁵ PGS, VII 1895, s. 87.

Podstawową formą działalności Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” w Żywcu przed pierwszą wojną światową w dziedzinie sportu było uprawianie gimnastyki, turystyki krajoznawczej i kolarstwa. Na polu działalności kulturalno-oświatowej najkorzystniej prezentował się teatr amatorski. Istniał także oddział biblioteki oraz przez krótki okres czasu chór. Organizowanie i udział sokołów obchodach narodowych służyły kilku celom. Przede wszystkim dostrzegano potrzebę szerzenia idei niepodległościowych poprzez głoszenie gorących uczuć patriotycznych. Po wtóre okolicznościowe wieczornice stwarzały doskonałą okazję do zbierania funduszy na potrzeby gniazda. Wreszcie po trzecie — takie imprezy dostarczały miejscowej ludności rozrywki.

Pierwsze wystąpienie członków żywieckiego „Sokoła” miało miejsce 25 września 1893 r., kiedy to druhowie wespół z przedstawicielami cechów uczestniczyli w nabożeństwie, odprawianym z okazji setnej rocznicy II rozbioru Polski. Pierwszą zaś podniosłą uroczystością była rocznica powstania listopadowego połączona z wieczorkiem Mickiewiczowskim, a urządzona 3 grudnia 1893 r. Wielka sala ratuszowa, w której się odbywała impreza, nie mogła pomieścić wszystkich chętnych. Zabrakło i krzeseł i miejsc stojących, wobec czego musiano zaprzestać sprzedaży biletów i zamknąć drzwi. Wieczornica wypadła bardzo pomyślnie, zarówno pod względem artystycznym, jak i finansowym.

Inne wystąpienie o szczególnie świątecznym charakterze odbyło się 4 kwietnia 1895 r. W tym dniu z inicjatywy „Sokoła” cały Żywiec świętował uroczystość Kościuszkowską. Umundurowana drużyna sokołów brała wraz z innymi korporacjami i stowarzyszeniami najliczniejszy udział w całodniowym programie. Podsumowaniem obchodów był zorganizowany przez towarzystwo gimnastyczne 8 kwietnia wieczorek poświęcony patronowi „Sokoła” — Tadeuszowi Kościuszce.

W żywieckim gnieździe aranżowano wiele imprez okolicznościowych związanych z doniosłymi wydarzeniami historycznymi Polski. Były rocznice wybuchu powstań narodowych, ważnych bitew, wielkich zwycięstw oręża polskiego, urodzin bądź śmierci wybitnych wodzów, bohaterów, artystów. Nadrzędnym celem działalności na tym polu było akcentowanie odrębności narodowej Polaków oraz budzenie, szczególnie w świadomości młodego pokolenia, potrzeby walki niepodległościowej. Żywiecki „Sokół” dzięki takim właśnie przedsięwzięciom zyskał sobie powszechne uznanie i wdzięczność mieszkańców miasta i okolic.

Od początku istnienia gniazda ruch ćwiczebny skupiał członków „Sokoła” oraz młodzież szkolną. Ćwiczenia rozpoczęły się 17 września 1893 r. w szkole ludowej, po uprzednim zezwoleniu od Rady Szkolnej na korzystanie

z sali gimnastycznej. Kierował nimi naczelnik Władysław Nowotarski, który wcześniej wyjechał na własny koszt do Lwowa, by tam ukończyć kurs gimnastyki. Ćwiczący 2 razy w tygodniu we wtorki i w piątki od 18.30 do 20.00. Do grona ćwiczących należeli starsi i młodszy członkowie towarzystwa. W krótkim czasie Wydział otworzył osobny kurs gimnastyczny dla dziewcząt. Na zajęcia pod osobistym kierownictwem naczelnika uczęszczało 9 osób, które ćwiczyły 2 razy w tygodniu po 1 godzinie. Zamiłowanie do gimnastyki budziło się w coraz szerszych kręgach. Na ćwiczenia zgłaszało się wiele pań, jednak Wydział wykluczył zorganizowanie kolejnego kursu ze względu na brak sił nauczycielskich oraz odpowiedniego lokalu. Analizując rozwój gniazda pod względem liczebności jego członków, należy zauważyć, iż z roku na rok grono towarzystwa powiększało się. W momencie zawiązania gniazda liczba sokolów wynosiła 86, a w latach: 1894–107, 1905–155, 1906 206, 1908–212, 1912 – 318⁶.

W 1895 r. Wydział żywieckiego „Sokoła” zakupił za kwotę 100 zł rower do nauki jazdy na kole. Z tego sprzętu korzystało kilku druhow, płacąc za naukę 3 zł. Sprzęt ten wypożyczano również członkom umiejącym jeździć po 20 ct. za godzinę jazdy. 1 maja 1906 r. został założony w Żywcu oddział kolarzy. W chwili założenia liczył 15 osób. W 1909 r. liczba członków wzrosła do 39, wśród których 23 było umundurowanych. Oddział ten uprawiał przede wszystkim turystykę, organizując wspólne wycieczki. W 1906 r. odbyły się 23 wycieczki w 1907 — 15, w 1908 — 16. Zwiedzono Podgórze, Cieszyn, Jaworzno, Chrzanów, Wisłę, Babią Górę, Kalwarię, Skawinę, Suchą i Oświęcim⁷.

W 1908 r. urządzono po raz pierwszy wyścigi, w których brali udział kolarze z Białej, Krakowa, Oświęcimia, Podgórze i Tarnowa. Odbyły się 3 biegi: bieg dla gości na dystansie 6 km; bieg dla gospodarzy na dystansie 3 km, bieg o mistrzostwo. Kapitanem jazdy i szefem oddziału kolarskiego był Józef Rakowski.

Rok 1909 obfitował w wiele imprez. Oddział urządził 17 wycieczek na łącznej trasie 1016 km, w których brało udział przeciętnie 16 druhow. 6 lutego i 7 listopada na otwarcie i zakończenie sezonu urządzono zabawę taneczną. 5 września zorganizowano wyścigi na trasie Zabłocie – Wieprz. 17 października odbyła się wycieczka wyścigowa w kierunku Bielska i z powrotem na dystansie 50 km. 31 października rozegrano zawody jesienne. W sezonie zimowym urządzano zaś wycieczki saneczkowe i narciarskie. 1 maja 1910 r. odbyły się interesujące zawody na trasie Żywiec – Zadziole. Porządek tych wiosennych wyścigów przedstawiał się następująco: bieg nowicjusów

⁶ Roczne sprawozdania „Sokoła” w Żywcu z lat 1894 – 1912.

⁷ „Przegląd Sokoli” (dalej PS), III 1909, s. 4.

(3 km), bieg gości (6 km), bieg główny (8 km), bieg ogólny (5 km), bieg pocieszenia (4 km).

Oddział kolarski był także inicjatorem otwarcia w Żywcu w grudniu 1909 r. schroniska sportowego, z którego mogli korzystać kolarze z „Sokoła” i inni członkowie polskich towarzystw sportowych. Schronisko to mieściło się w domu A. Kuklowej w rynku⁸.

W 1913 r. powstała w Żywcu organizacja Stałych Drużyn Sokolich. Prowadzono ćwiczenia fizyczne i wojskowe, zwane polowymi. Gniazdo żywieckie korzystało z każdej sposobności wspólnych ćwiczeń, czego przykładem jest dzień 25 maja 1913 r. Wtedy to odbyły się ćwiczenia, w których uczestniczyło 120 druhow i 40 skautów. Zadaniem uczestników była obrona mostu na rzece Sole w Międzybrodziu Lipnickim, zajęcie go, połączenie się z oddziałem głównym i niedopuszczenie nieprzyjaciela do akcji. Dowódcą jednej strony był Antoni Bałut z Żywca, drugiej zaś Władysław Skut z Białej. Po ćwiczeniach taktycznych odbyła się dwugodzinna musztra oraz ćwiczenia plutonami i w drużynie⁹.

Sokoli z Żywca uczestniczyli w kursach podoficerskich i oficerskich, które kwalifikowały do otrzymania patentów i nominacji potrzebnych do szkolenia i dowodzenia wojskowego. 5 lipca 1914 r. odbył się w Żywcu kurs podoficerski. Prowadził go komendant drużyny A. Bałut. Wykładowcami byli dr Kwieciński i Pilarz. Komisja egzaminacyjna w składzie: podpułkownik Urbański (instruktor krakowski), sekretarz G. Pol i dr A. Fonferko przydzieliła patenty podoficerskie 9 druhom z Żywca i okolicy. Egzamin zdali: J. Ficoń, L. Pilarz, A. Strzelbicki, St. Wyrwański, K. Leśniak, K. Kruczyński, A. Suszonowicz, T. Puciński¹⁰. Żywieckie gniazdo wraz z Milówką, Buczkowicami, Międzybrodziem Lipnickim i Suchą stanowiło XI drużynę polową Okręgu I¹¹. Po rozpoczęciu działań wojennych TG „Sokół” przerwało swą działalność.

Żywiecka organizacja sokola odegrała poważną rolę w życiu patriotycznym, religijnym, kulturalnym, oświatowym czy sportowym miasta. Spełniała zatem ważną rolę społeczną, bowiem nie tylko szerzyła idee niepodległościowe i rozwijała kulturę i sport, ale i wokół siebie ogniskowała całe życie mieszkańców stolicy Beskidu Żywieckiego.

⁸ PS, XII 1909, s. 7.

⁹ PS, VI 1913, s. 47.

¹⁰ PS, VII 1913, s. 3.

¹¹ Organizacja Drużyn Polowych Okręgu I, PS, VII 1913, s. 52.